

ФОРМУВАННЯ ІНСТИТУЦІЙНОГО СЕРЕДОВИЩА ФІНАНСОВО-КРЕДИТНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ АГРАРНИХ ТОВАРОВИРОБНИКІВ

FORMATION OF THE INSTITUTIONAL ENVIRONMENT OF FINANCIAL AND CREDIT PROVIDING OF AGRARIAN PRODUCERS

УДК 631.162:338.434

<https://doi.org/10.32843/bses.50-11>

Зоря О.П.

д.е.н., доцент,

доцент кафедри фінансів і кредиту

Полтавська державна аграрна академія

Зоря С.П.

к.е.н., доцент,

доцент кафедри фінансів і кредиту

Полтавська державна аграрна академія

Салогуб І.І.

здобувач кафедри фінансів і кредиту

Полтавська державна аграрна академія

Zoria Oleksii

Poltava State Agrarian Academy

Zorya Svitlana

Poltava State Agrarian Academy

Salohub Iryna

Poltava State Agrarian Academy

У статті проведено розроблення й обґрунтування теоретико-методологічних засад формування та розвитку інституційного середовища фінансово-кредитного забезпечення аграрних товаровиробників. Встановлено, що базові інститути системи аграрного кредитування характеризують історично стійкі, постійно відтворювані на практиці кредитні відносини, що визначають спрямованість колективних та індивідуальних дій кредиторів і позичальників. Інституційні форми визначаються як встановлені способи організації специфічних кредитних відносин в аграрній сфері, в яких проявляється порядок взаємодії аграрних товаровиробників, кредиторів, держави, інших суб'єктів. Визначено, що під системою аграрного кредитування розуміється вся сукупність інституційних форм кредитної підтримки аграрних товаровиробників та сільського населення, тобто норм і правил, які забезпечують реалізацію їх економічних інтересів в ході фінансово-кредитної підтримки. У статті розроблено модель формування системи кредитування аграрних товаровиробників, яка має комплексний характер основних напрямів її регулювання, що забезпечує необхідний баланс реалізації всіх функцій системи.

Ключові слова: інституційне середовище, кредитування, аграрне виробництво, державне регулювання, система.

В статті проведено розроблення й обґрунтування теоретико-методологічних засад

формування і розвитку інституційної середовища фінансово-кредитного забезпечення аграрних товаровиробників. Установлено, що базові інститути системи аграрного кредитування характеризують історично стійкі, постійно відтворювані на практиці кредитні відносини, які визначають спрямованість колективних та індивідуальних дій кредиторів і позичальників. Інституційні форми визначаються як встановлені способи організації специфічних кредитних відносин в аграрній сфері, в яких проявляється порядок взаємодії аграрних товаровиробників, кредиторів, держави, інших суб'єктів. Визначено, що під системою аграрного кредитування розуміється вся сукупність інституційних форм кредитної підтримки аграрних товаровиробників та сільського населення, тобто норм і правил, які забезпечують реалізацію їх економічних інтересів в ході фінансово-кредитної підтримки. В статті розроблено модель формування системи кредитування аграрних товаровиробників, яка має комплексний характер основних напрямів її регулювання, що забезпечує необхідний баланс реалізації всіх функцій системи.

Ключевые слова: институциональная среда, кредитование, аграрное производство, государственное регулирование, система.

In the article the development and substantiation of theoretical and methodological foundations of the formation and development of the institutional environment of financial and credit support of agricultural producers have been carried out. It is established that the basic institutions of the agrarian lending system characterize historically stable, constantly reproduced in credit relations, determine the orientation of collective and individual actions of creditors and borrowers. Institutional forms are defined as established ways of organizing specific credit relations in the agricultural sector, in which the order of interaction of agricultural producers, creditors, and the state, other entities is manifested. It is determined that under the system of agrarian lending is understood the whole set of institutional forms of credit support for agricultural producers and rural population, that is, rules and regulations that ensure the realization of their economic interests in the course of financial and credit support. In the article the model of formation of system of crediting of agrarian producers is developed, which has a complex character of the basic directions of its regulation, which provides the necessary balance of realization of all functions of the system. To solve each of these tasks, a specific administrative or economic regulator is proposed, which stimulates the realization of one or another task. Forms and mechanisms of regulation vary significantly depending on the tasks that are solved within each direction. The introduction of new elements in the structure of the used regulatory mechanisms allows creating the institutional framework and economic conditions for overcoming the constraints that hinder the development of the agricultural lending system and transformation into a large system of various forms of credit support for agricultural producers. The practical significance of the study lies in the fact that its scientific-theoretical results, practical proposals, conclusions and generalizations form the scientific basis for the development of directions of state regulation of the credit system in agricultural production. The implementation of the proposed measures will help to increase the efficiency of agricultural production and ensure the process of sustainable development of the agricultural sector of the economy.

Key words: institutional environment, crediting, agrarian production, state regulation, system.

Постановка проблеми. Необхідність активного державного регулювання кредитної системи визначається особливостями організаційно-економічних відносин в аграрному секторі, зокрема тривалістю виробничого циклу, сезонністю, високими виробничими ризиками природно-біологічного характеру, монопольним становищем постачальників і споживачів продукції, які диктують в односторонньому порядку умови економічної взаємодії. Елементи ринкового механізму саморегулювання не в змозі забезпечити не тільки розширене, але й просте

відтворення в галузі. Крім того, потреба державної підтримки аграрного виробництва в Україні сьогодні значно вище, ніж у розвинених країнах світу. Це визначається природно-кліматичними, матеріально-технічними, економічними, соціальними, історичними умовами. Виробництво в аграрному секторі є найбільш ризиковим, а також одним з найбільш капіталомістких та енергоємних. У зв'язку з цим галузь менш приваблива для кредиторів та інвесторів порівняно з багатьма іншими. У неї утруднений приплив приватного капіталу з інших

галузей і сфер національного господарства. Брак ресурсів, пов'язаний зі збутом сільськогосподарської продукції, передбачає високу залежність галузі від зовнішніх джерел фінансування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Теоретико-методологічні та прикладні аспекти формування й розвитку інституційного середовища фінансово-кредитного забезпечення аграрних товаровиробників досліджувались і висвітлювались у роботах багатьох вітчизняних учених. Значний внесок у розгляд цього питання зробили Ю. Алескерова [1], В. Аранчій [2], О. Гудзь [3], М. Дем'яненко [4], Г. Калетнік [6], Ю. Лупенко [5], Г. Мазнєв [7], О. Малій [8], М. Малік [5], О. Непочатенко [9], Н. Правдюк [11], П. Саблук [10], П. Стецюк [12], О. Шпикуляк [5] та інші науковці. Незважаючи на значну кількість досліджень з цієї проблеми, багато теоретичних та методичних питань, пов'язаних із формуванням системи кредитування аграрних товаровиробників в умовах сучасних інституційних трансформацій, залишаються не до кінця розробленими й обґрунтованими, що обумовило необхідність дослідження.

Постановка завдання. Мета статті полягає в розробленні та обґрунтуванні теоретико-методологічних засад формування та розвитку інституційного середовища фінансово-кредитного забезпечення аграрних товаровиробників. Відповідно до цього завданням дослідження є розроблення моделі формування системи кредитування аграрних товаровиробників, яка матиме комплексний характер основних напрямів її регулювання, що забезпечить необхідний баланс реалізації всіх функцій системи.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Базові інститути системи аграрного кредитування характеризують історично стійкі, постійно відтворювані на практиці кредитні відносини, що визначають спрямованість колективних та індивідуальних дій кредиторів і позичальників, а інституційні форми – це встановлені способи організації специфічних кредитних відносин в аграрній сфері, в яких проявляється порядок взаємодії аграрних товаровиробників, кредиторів, держави, інших суб'єктів. Зазначені категорії дають змогу розглядати інституційні та функціональні елементи системи аграрного кредитування як її фундаментальні структури, функціонування яких відбувається через конкретні інституційні форми, що втілюють як встановлені правила, які регламентують поведінку суб'єктів системи, так і фактичні механізми взаємодії, які характеризують ступінь виконання цих правил та їх ефективність для кредиторів і позичальників.

Комерційні банки, кредитні кооперативи, інші фінансово-кредитні установи (як інституційні елементи), банківська, кооперативна та інші форми кредиту (як функціональні елементи) є в сукупності базовими інститутами кредитної системи в аграрному секторі. Їх практичним вираженням, тобто інсти-

туційними формами, є формальні й неформальні норми, що регламентують, обмежують і регулюють взаємодії банків та позичальників, кооперативів та їх членів, банків та кооперативів для реалізації їх економічних інтересів. Інституційні форми кредитної системи – це пряме або опосередковане зовнішнє вираження її базових інститутів, і саме вони повинні досліджуватися. Виходячи з цього, можемо стверджувати, що система кредитування в аграрному виробництві інваріантна щодо дій її суб'єктів, але проявляється в різних, постійно змінюваних у ході її функціонування інституційних формах, обумовлених історичними особливостями країни, макроекономічного стану, розвитком аграрного виробництва. Отже, в ході її функціонування забезпечується вибір конкретної інституційної форми взаємодії її суб'єктів, тому під системою аграрного кредитування розуміється вся сукупність інституційних форм кредитної підтримки аграрних товаровиробників та сільського населення, тобто норм і правил, які забезпечують реалізацію їх економічних інтересів в ході фінансово-кредитної підтримки (рис. 1).

Інституційний підхід, з позицій якого сформульовано це визначення, дає змогу розширити уявлення про організацію кредитних відносин в аграрному виробництві. Він відрізняється від традиційного класичного насамперед тим, що розглядається не механічний набір елементів кредитної системи, а мінливі форми їх функціонування й способи взаємодії один з одним для досягнення необхідного результату.

Об'єктивна потреба використання кредитних ресурсів в аграрному виробництві обумовлюється особливими умовами його функціонування, зменшенням можливостей до самофінансування та повільним розвитком інвестиційних процесів. Нестача коштів спонукає товаровиробників звертатися до комерційних банків та інших установ за кредитними ресурсами. Від доступу аграрних підприємств до кредитних ресурсів залежить можливість збільшення обсягів виробництва, раціонального використання внутрішніх фінансових ресурсів, забезпечення капіталізації аграрного сектору економіки. Оптимізація елементів організаційно-економічного механізму державного регулювання відповідно до відтворювальних потреб галузі дає змогу подолати наявні обмеження, створити оптимальні умови для збалансованої реалізації всіх функцій кредитної системи в аграрному секторі. Державне регулювання кредитної системи у галузі пов'язане з великою кількістю зворотних зв'язків і вимагає застосування комплексного системного підходу до вирішення проблем дефіциту джерел фінансування та формування ефективної фінансово-кредитної інфраструктури аграрного сектору. Для вирішення зазначених завдань нами розроблено модель формування системи кредитування аграрних товаровиробників (рис. 2).

Рис. 1. Інституційні форми кредитної підтримки аграрних товаровиробників

Джерело: побудовано авторами

Однією з основних переваг моделі є комплексний характер формування основних напрямів її регулювання, який забезпечує необхідний баланс реалізації всіх функцій системи й дає змогу наблизити межі її функціонування до оптимального значення. Для вирішення кожного з поставлених

завдань запропоновано конкретний адміністративний або економічний регулятор, який стимулює реалізацію того чи іншого завдання. Форми й механізми регулювання істотно змінюються залежно від завдань, які вирішуються в рамках кожного напрямку. Впровадження нових елементів

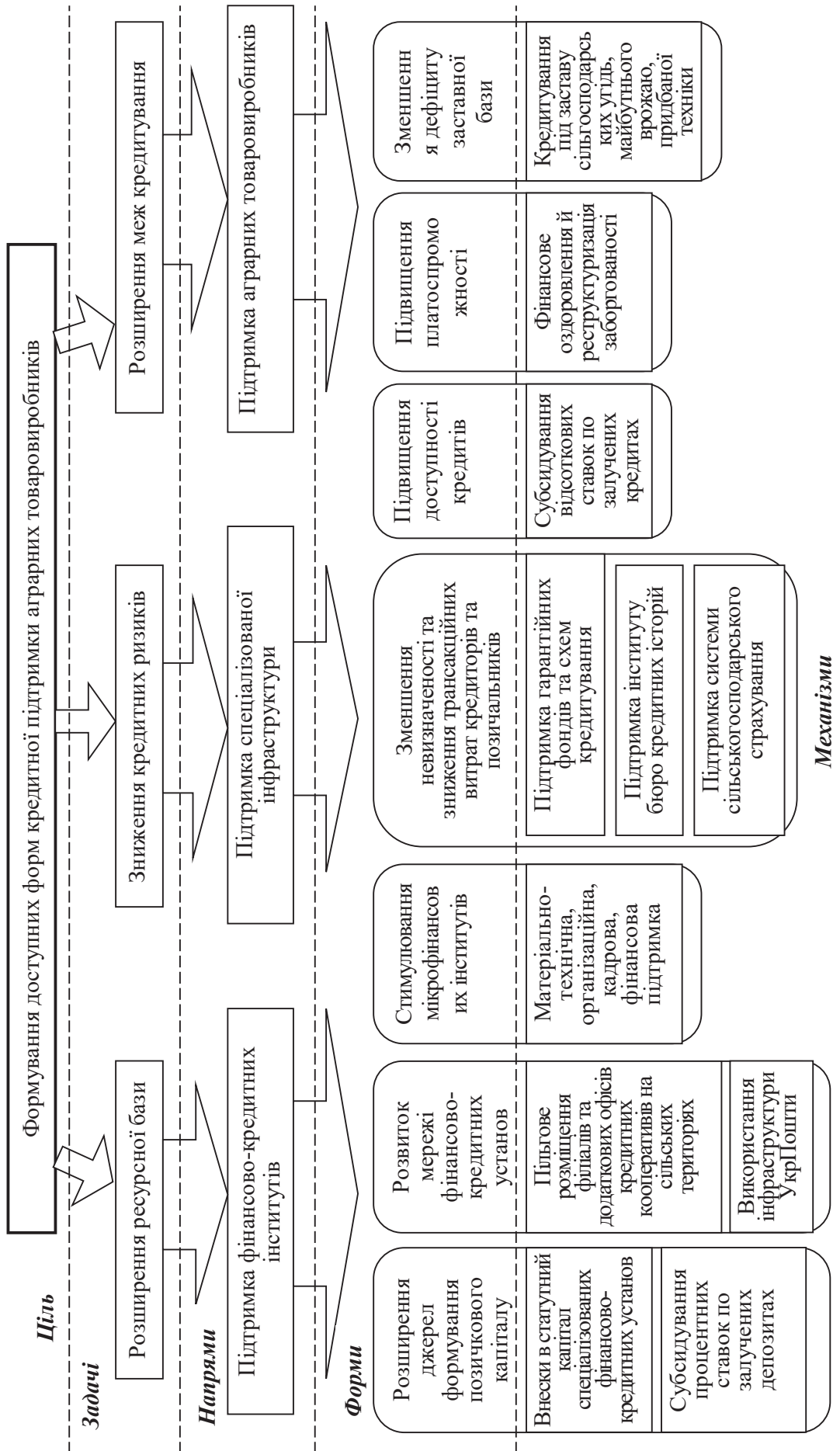

Рис. 2. Модель формування системи кредитування аграрних товаровиробників

Джерело: розроблено авторами

в структуру використовуваних механізмів регулювання дає змогу створити інституційні основи й економічні умови подолання обмежень, що стримують розвиток системи аграрного кредитування, й трансформації у велику систему різноманітних форм кредитної підтримки аграрних товаровиробників.

Висновки з проведеного дослідження.

Під час формування інституційного середовища розвитку аграрного сектору економіки досить важливим є фінансово-кредитне забезпечення товаровиробників галузі. Критеріями надання фінансово-кредитних ресурсів мають стати проекти модернізації або розвитку інфраструктури з переробки й зберігання сільськогосподарської продукції та сировини. Формування доступних форм кредитної підтримки має забезпечуватись розширенням меж кредитування аграрних товаровиробників, збільшенням кредитної бази, зниженням кредитних ризиків. Це обумовило розроблення моделі формування системи кредитування аграрних товаровиробників, однією з основних переваг якої є комплексний характер формування основних напрямів регулювання кредитної системи, який забезпечує необхідний баланс реалізації всіх її функцій. Форми й механізми регулювання суттєво змінюються залежно від задач, які розв'язуються в рамках кожного аграрного підприємства.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Алескерова Ю. Державне регулювання фінансових процесів в агропромисловому комплексі. *Причорноморські економічні студії*. 2016. Вип. 11. С. 209–214.
2. Аранчій В., Зоря О., Петренко І. Кредит у системі фінансового забезпечення інвестиційного розвитку аграрних підприємств. *Вісник Полтавської державної аграрної академії*. 2011. № 4. С. 120–124.
3. Гудзь О. Проблеми удосконалення державної фінансової підтримки підприємств агропромислового комплексу через механізм здешевлення кредитів. *Облік і фінанси АПК*. 2005. № 6. С. 18–26.
4. Дем'яненко М. Кредитний фактор сталого розвитку аграрного сектору України. *Економіка АПК*. 2014. № 11. С. 5–14.
5. Лупенко Ю., Малік М., Шпикуляк О. та ін. Інноваційне забезпечення розвитку сільського господарства України: проблеми та перспективи. Київ : ННЦ «ІАЕ», 2014. 516 с.
6. Калетнік Г., Ціхановська В. Фінансовий менеджмент : навчальний посібник для студентів ВНЗ. Київ : Хай-Тек Пресс, 2010. 317 с.
7. Мазнев Г. Проблеми фінансового забезпечення інноваційного розвитку аграрного сектору. *Економіка АПК*. 2014. № 9. С. 5–14.
8. Малій О. Фінансово-кредитні відносини в АПК : монографія. Харків, 2008. 210 с.
9. Нepochatenko О. Державна підтримка підприємств АПК через удосконалення системи кредитування. *Економіка АПК*. 2008. № 8. С. 95–100.
10. Організаційно-економічна модернізація аграрної сфери : наукова доповідь / за заг. ред. П. Саблука. Київ : ННЦ ІАЕ, 2011. 342 с.

11. Правдюк Н. Аграрні розписки як альтернативна форма кредитування сільськогосподарських підприємств: обліковий аспект. *Облік і фінанси*. 2016. № 4. С. 69–79.

12. Стецюк П. Стратегія і тактика управління фінансовими ресурсами сільськогосподарських підприємств : монографія. Київ : ННЦ ІАЕ, 2009. 370 с.

REFERENCES:

1. Aleskerova, Ju. (2016), Derzhavne reguljuvanja finansovyh procesiv v agropromyslovomu kompleksi [State regulation of financial processes in the agro-industrial complex]. *Prychornomors'ki ekonomichni studii*, 11, 209–214. [in Ukrainian]
2. Aranchii, V., Zoria, O., & Petrenko, I. (2011). Kredyt u systemi finansovoho zabezpechennia investytsiynoho rozvytku ahrarnykh pidpryemstv [Credit in the system of financial provision of investment development of agrarian enterprises]. *Visnyk Poltavskoi' derzhavnoi' agrarnoi' akademii'*, no. 4, pp. 120–124. [in Ukrainian]
3. Gudz, O. (2005), Problemi udoskonalennya derzhavnoi finansovoyi pidtrimki pidpryemstv agropromislovogo kompleksu cherez mehanizm zdeshvelnnyia kreditiv [Problems of improvement of state financial support of enterprises of agroindustrial complex through the mechanism of cheapening of loans]. *Oblik i finansi APK*, 6, 18–22.
4. Dem'yanenko, M. (2014). Kredytnyi faktor stalogo rozvytku agrarnogo sektoru Ukrainy [Credit factor of sustainable development of the agrarian sector of Ukraine]. *Ekonomika APK*, 11, 5–14.
5. Lupenko, Yu., Malik, M., Shpykuliak, O. and other (2014), Innovatsijne zabezpechennia rozvytku sil'skoho hospodarstva Ukrainy: problemy ta perspektyvy [Innovative software of development of agriculture Ukraine: Problems and Prospects], Institute of Agrarian Economy, Kyiv, Ukraine. 516 s. [in Ukrainian].
6. Kaletnik, H., Tsikhanovska, V. (2010), Finansovyi menedzhment: navch. posib. dlia stud. VNZ [Financial management]. Kyiv : Khai-Tek Press. 317 s. [in Ukrainian]
7. Mazniev, H. (2014). Problemy finansovoho zabezpechennia innovatsiynoho rozvytku ahrarnoho sektoru [Problems of Financial Provision of Innovative Development of the Agrarian Sector]. *Ekonomika APK*, 9, 5–14. [in Ukrainian]
8. Maliy, O. (2008). Finansovo-kredytne vidnosyny v APK [Financial and credit relations in the agroindustrial complex]. Kharkiv, 210 s. [in Ukrainian]
9. Nepochatenko, O. (2008), Derzhavna pidtrymka pidpryemstv APK cherez udoskonalennja systemy kredytuvannja [State support of agroindustrial complexes through improvement of lending system]. *Ekonomika APK*, 8, 95–100. [in Ukrainian]
10. Sabluk, P. (2011), Orhanizatsiyno-ekonomichna modernizatsiya ahrarnoyi sfery [Organizational and economic modernization of the agricultural sector]. Kyiv : NNTs IAE, 342 s. [in Ukrainian]
11. Pravdiuk, N. (2016), Ahrarni rozpysky yak alternatyvna forma kredytuvannia silskohopodarskykh pidpryemstv: oblikovy aspekt [Agrarian receipts as an alternative form of crediting agricultural enterprises: accounting aspect]. *Oblik i finansy*, 4, 69–79. [in Ukrainian]
12. Stetsiuk, P. (2009). Stratehiia i taktika upravlinnia finansovymy resursamy silskohospodarskykh pidpryemstv [Strategy and tactics of management of financial resources of agricultural enterprises]. Kyiv, 370 s. [in Ukrainian]